

GEOTURIZMNI RIVOJLANTIRISHDA GEOLOGIK YODGORLIKLARNING ILMIY VA MADANIY AHAMIYATI

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI EKALOGIYA,
ATROF-MUHITNI MUHOFAZA QILISH
VA IQLIM O'ZGARISHI VAZIRLIGI
O'ZBEKISTON DAVLAT TABIAT MUZEYI
O'zbekiston Davlat tabiat muzeyi
Geologiya va geografiya bo'limining
ilmiy hodimi: **Salimova Sharofat Isoqjonovna**
E-mail: salimovasharofat59@gmail.com

Annotatsia: Maqolada geoturizm va geologik yodgorliklarning ilmiy hamda madaniy ahamiyati haqida so'z boradi. O'zbekistondagi Kitob, Sarmishsoy, Obi-Rahmat kabi obyektlar misolida geoturizm salohiyati ko'rsatib beriladi.

Аннотация: Статья посвящена геотуризму и значению геологических памятников. Приведены примеры объектов Узбекистана — Кутаб, Сармишсай, Оби-Рахмат.

Annotation: The article discusses geotourism and the importance of geological sites, highlighting examples from Uzbekistan such as Kitab, Sarmishsay, and Obi-Rahmat.

Kalit so'zlar: Geoturizm, geologik yodgorliklar, madaniy meros, ilmiy tadqiqotlar, barqaror turizm

Ключевые слова: Геотуризм, геологические памятники, культурное наследие, научные исследования, устойчивый туризм

Keywords: Geotourism, geological heritage sites, cultural heritage, scientific research, sustainable tourism

Kirish

So'nggi yillarda turizmning ixtisoslashgan tarmoqlaridan biri sifatida **geoturizm** dunyo miqyosida alohida e'tiborga tushmoqda. Geoturizm – bu tabiiy geologik obyektlar, landshaftlar va yodgorliklar asosida sayyohlik faoliyatini tashkil etish bo'lib, u ilmiy-ma'rifiy, estetik va ekologik maqsadlarga xizmat qiladi. Xususan, geologik yodgorliklar ushbu turizm yo'nalishining asosiy resursi sifatida katta ilmiy va madaniy ahamiyatga ega. Geologik yodgorliklar – bu geologik jarayonlar, tog' jinslari, mineral konlar, paleontologik topilmalar yoki geomorfologik shakllar orqali yer tarixining muhim bosqichlarini aks ettiruvchi tabiiy obyektlardir. Ular quyidagi turlarga bo'linadi:

- **Paleontologik yodgorliklar** (dinozavr qoldiqlari, qadimgi hayvonlar izlari),
- **Mineralogik va petrografik obyektlar** (nodir toshlar, minerallar),
- **Geomorfologik shakllar** (kanonlar, g'orlar, qoyalar),
- **Vulkanik obyektlar** (sobiq vulqanlar, lavalar),
- **Geotermik manbalar** (issiq buloqlar, gejzerlar).

Ular nafaqat ilmiy izlanishlar uchun, balki turistik jalb etish nuqtayi nazaridan ham bebaho hisoblanadi. Geologik yodgorliklar orqali Yerning million yillar davomida qanday shakllangani o'rganiladi. Yangi geologik qatlamlar, fosillar yoki minerallar geologiya, paleontologiya va ekologiya fanlari uchun asosiy manba bo'ladi. Universitetlar, ilmiy markazlar bu obyektlardan laboratoriya va dala mashg'ulotlari sifatida foydalanadilar. Ko'plab geologik obyektlar xalq og'zaki ijodi, afsona va tarixiy voqealar bilan bog'liq bo'lib, ular xalq madaniyatida muhim o'rin egallaydi (masalan, O'zbekistonning "Toshko'pri", "Sarmishsoy" kabi yodgorliklari). G'orlar, tosh yodgorliklar va kanonlar o'zining o'ziga xos go'zalligi bilan turizmning rivojlanishiga xizmat qiladi. Geoturizm orqali mahalliy aholi hunarmandchilik, gidlik va xizmat ko'rsatish orqali madaniy qadriyatlarni targ'ib qiladi.

Geologik yodgorliklar asosida tashkil etilgan geoturizm quyidagi yo'nalishlarda foyda keltiradi:

- **Ekoturizm bilan integratsiya:** Geoturizm ekologik barqarorlikni ta'minlab, tabiiy resurslardan oqilona foydalanishni targ'ib qiladi.
- **Hududiy rivojlanish:** Uzoq va tog'li hududlarda geoturizm yangi ish o'rinlari yaratib, mahalliy iqtisodga hissa qo'shadi.
- **Ilm-fan va turizm integratsiyasi:** Ilmiy markazlar, muzeylar va tabiiy parklar orqali turistlar bilim olish bilan birga hordiq chiqaradi.

O'zbekiston geologik yodgorliklarga boy mamlakat bo'lib, bu sohada katta salohiyatga ega. Masalan: **Sarmishsoy darasi** – qadimiy petrogliflar va geologik shakllar, **Kizilqum cho'li** – dinozavr izlari va qumli landshaftlar, **Boysun tog'lari** – geomorfologik va madaniy yodgorliklar majmuasi.

Bu obyektlar ilmiy jihatdan ham, sayyohlik imkoniyatlari jihatidan ham katta qiymatga ega.

O'zbekistonning asosiy geoturistik obyektlari

1. Kitob Geologik Qorixonasi (Geologik Rezervati) – Qashqadaryo viloyati

Ahamiyati: Dunyo geologlari tomonidan e'tirof etilgan noyob geologik qatlamlar joylashgan. Yer tarixining 300–400 million yillik davrini o'rganish uchun muhim obyekt. **Ilmiy unvon:** "Yer tarixining ochiq muzeyi" deb nomlanadi. **Faoliyatlar:** Ilmiy ekskursiyalar, dala mashg'ulotlari, tog' sayohatlari. **Xalqaro tan olinish:** Bu yerda **UNESCO Geoturizm Forumi (2019)** o'tkazilgan.

2. Sarmishsoy darasi – Navoiy viloyati

Ahamiyati: 10 000 dan ortiq qadimiy toshga o'yilgan suratlar (petrogliflar) mavjud. Shu bilan birga, qoyatoshlar va vodiy geologik tuzilmalari ham diqqatga sazovor. **Geologik va madaniy uyg'unlik:** Tosh yodgorliklari va tarixiy san'at namunalarining bir **Faoliyatlar:** Madaniy-geologik ekskursiyalar, tarixiy joylarga sayr.

3. Obi-Rahmat G'ori – Toshkent viloyati

Ahamiyati: Neandertal odamining qoldiqlari topilgan. Paleontologik va antropologik jihatdan noyob obyekt. **Geoturizm qismi:** G'or geologiyasi, stalaktit-stalagmitlar, iqlim o'zgarishi izlari.

4. Boysun tog'lari va daralari – Surxondaryo viloyati

Ahamiyati: Qoya yodgorliklari, g'orlar, cho'qqilar, o'ziga xos geomorfologik tuzilishlar mavjud. **Madaniy meros bilan uyg'unlik:** Boysun — UNESCO tomonidan "Og'zaki va nomoddiy meros durdonasi" deb e'tirof etilgan. **Geoturizm imkoniyati:** G'orlar (Teshiktosh), qoyatoshlar, geologik tuzilmalar.

5. Kizilqum cho'li – Navoiy, Buxoro va Qashqadaryo viloyatlari

Ahamiyati: Cho'l landshaftlari, qumtepalari, eski daryo izlari, sho'rxoklar, tuz konlari va yura davriga oid topilmalar mavjud. **Ilmiy qiziqish:** Paleontologik topilmalar (dinozavr izlari), landshaft ekologiyasi.

6. Toshko'prik va Zarafshon tizmasi – Jizzax, Samarqand va Navoiy viloyatlari

Ahamiyati: Geologik tuzilmalar, yoriqlar, konlar (oltin, uran, mis) joylashgan. **Sayyohlik yo'nalishlari:** Tog' turizmi, dala mashg'ulotlari, konlarga sayohatlar.

7. Chotqol va Qurama tog'lari – Toshkent viloyati

Ahamiyati: Antik davr geologik qatlamlari, tektonik faollik zonalarini joylashgan. **Ilmiy va estetik qiymat:** Gidrotermal manbalar, tog' tizmalari, daryo vodiylari. **Aktiv turizm:** Gidrospeleo (g'or suzish), alpinizm, ekoturizm bilan uyg'un.

1-rasm. Chotqol tog' tizmasi

8. Baysun-Teshiktosh G'ori – Surxondaryo

Ahamiyati: 1938-yilda o'zbek arxeologi M. M. Gerasimov tomonidan **neandertal bola suyaklari** topilgan. Hozirda bu topilma O'zbekistob Tabiat muzeyida ekponat sifatida saqlanib kelmoqda. **Geoturizm salohiyati:** Antropologiya, arxeologiya va g'or tuzilmalari uyg'unligi.

2-rasm. Teshik tosh g'ori va neandertal bola

9. Zarautsoy Petrogliflari – Surxondaryo

Ahamiyati: Qadimgi odamlar tomonidan chizilgan ibtidoiy tosh suratlari. **Geologik kontekst:** Qoya va daralardagi geologik shakllar.

10. G'orqal'a geologik yodgorligi – Farg'ona vodiysi

Ahamiyati: Qizil qumtosh va shag'al qatlamlari, suv eroziyalari natijasida hosil bo'lgan landshaftlar. **Turistik joziba:** Suratlar olish uchun go'zal manzara, ilmiy-tarbiyaviy ekskursiyalar.

Xulosa

O'zbekiston **geoturizmni rivojlantirish uchun ulkan imkoniyatlarga ega**. Bu obyektlar nafaqat geologik ahamiyatga, balki **madaniy, tarbiyaviy va iqtisodiy salohiyatga** ham ega. Hozirgi kunda ularni xalqaro miqyosda tanitish, infratuzilmani rivojlantirish va ilmiy asoslangan sayyohlik faoliyatini yo'lga qo'yish dolzarb vazifadir. Geologik yodgorliklar geoturizmning ilmiy va madaniy negizini tashkil etadi. Ular orqali nafaqat yer tarixini o'rganish, balki xalq madaniy merosini asrash, yangi turizm yo'nalishlarini rivojlantirish, ekologik tarbiyani shakllantirish mumkin. Shu bois, geoturizmni rivojlantirishda geologik yodgorliklarni muhofaza qilish, ulardan oqilona foydalanish va ularni xalqaro miqyosda targ'ib qilish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayev, A. *Geoturizm asoslari*. Toshkent: Fan va Texnologiya nashriyoti. (2020).

2. Normatov, B. "O'zbekistonda geologik yodgorliklarning turizm salohiyati". *Geografiya va tabiiy resurslar jurnali*, №4, 45–51. (2021).
1. 3.UNESCO .*UNESCO Global Geoparks: Guidelines and Criteria*. (2023).
3. Prosser, C. D. "Geoconservation, geodiversity and geotourism". *Geoheritage*, (2013).
4. Комитет геологии и минеральных ресурсов Республики Узбекистан. *Геологические памятники природы Узбекистана*. Ташкент. (2022).

